

**WTajemniczenie Chrześcijańskie Dzieci i Młodzieży
w wieku szkolnym
na podstawie wskazań Noty Pastoralnej
Rady Stałej Konferencji Episkopatu Włoch**

ks. Andrzej Maćkowski
WT US – Szczecin

WSTĘP

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. zawiera normy, wedle których do kompetencji Konferencji Episkopatu należy wydanie odpowiednich norm regulujących katechumenat¹. Wyzwanie to podjęła Konferencja Episkopatu Włoch, wydając trzy noty pastoralne dotyczące katechumenatu dorosłych², katechumenatu dzieci i młodzieży w wieku od 7 do 14 lat³ oraz specyficzne-

¹ Kan. 788 § 3 KPK: „Jest rzeczą Konferencji Episkopatu wydać postanowienia, regulujące odbywanie katechumenatu i określające obowiązki oraz uprawnienia katechumenów” oraz kan. 851 n. 1 KPK: „Sprawowanie chrztu powinno być odpowiednio przygotowane, dlatego: 1° dorosły zamierzający przyjąć chrzest winien być dopuszczony do katechumenatu i wedle możliwości przez różne stopnie doprowadzony do wtajemniczenia sakramentalnego, zgodnie z obrzędem wtajemniczenia przystosowanym przez Konferencję Episkopatu oraz ze szczegółowymi przepisami przez nią wydanymi”

² Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per il catechumenato degli adulti, Nota pastorale del Consiglio Episcopale Permanente* (22.04.1997), w: „Notiziario CEI” 1997, 81-126. Ponadto dokument ten ukazał się w serii „Collana Documenti CEI” wydawanej przez Editrice Elle di Ci, Turyn 1997, nr 91.

³ Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi dai 7 ai 14 anni, Nota pastorale del Consiglio Episcopale Permanente* (23.05.1999), w: „Notiziario CEI” 1999, 253-283, a także w: „Collana Documenti CEI”, n. 108, Editrice Elle di Ci, Turyn 1999.

go rodzaju katechumenatu stosowanego w ramach przygotowania do bierzmowania i Eucharystii dorosłych, którzy przyjęli chrzest jako dzieci, a następnie nie otrzymali pouczenia w wierze⁴.

Przedstawiając Notę pastoralną dotyczącą katechumenatu dorosłych⁵ wspomniałem, że Konferencja Episkopatu Polski nie wydała oddzielnych przepisów na temat wtajemniczenia chrześcijańskiego, poza istniejącymi w *Obrzędach chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowanych do zwyczajów diecezji polskich*⁶ i w wydanej w dniu 9. maja 1989 r. *Instrukcji dla duchowieństwa w związku z wprowadzeniem obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*⁷. Może to być spowodowane tym, że w ramach Kościoła w Polsce można mówić dopiero o kilkunastoletnich doświadczeniach związanych z wprowadzaniem katechumenatu⁸. W obecnym jednak czasie zauważa się zwiększającą się liczbę osób nieochrzczonych. Rośnie także liczba dzieci, które przygotowując się do I Komunii św., nie były jeszcze ochrzczone. Wówczas duszpasterze, ze względu na wymagania przepisów kościelnych o konieczności katechumenatu, stają wobec problemu, jak praktycznie taki katechumenat dla dzieci powinien wyglądać i jak go przeprowadzić. Spotykana wówczas praktyka katechumenatu jest różna nie tylko w zależności od granic diecezji, ale nawet w sąsiadujących ze sobą parafiach⁹. Bywa również tak, że nie przeprowadza się katechumenatu dla tych dzieci, ponieważ, jak to można usłyszeć, przeżywają one już przygotowanie do komunii św. albo do bierzmowania. Sam zaś sakrament chrztu udziela się pośpiesznie, tzw. sposobem dla dzieci, zwłaszcza w przypadku dzieci przygotowujących się wraz z rówieśnikami do I Komunii św. Mam jednak na-

⁴ Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per il risveglio della fede e il completamento dell'iniziazione cristiana, Nota pastorale del Consilio Episcopale Permanente* (8.06.2003), w: „Notiziario CEI” 2003, 147-187, a także w: „Collana Documenti CEI”, N. 114, Editrice Elle di Ci, Turyn 2003.

⁵ A. Maćkowski, *Nota pastoralna Komisji Stałej Konferencji Episkopatu Włoch nt. katechumenatu dorosłych*, w: „Colloquia Theologica Ottoniana” 2/2005, 81-122.

⁶ *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich* (OCWD), Katowice 1988.

⁷ Por. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz, (red.), *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne Episkopatu Polski 1965 – 1993*, Lublin 1994, 23 – 28.

⁸ Por. Z. Mistak, *Katechumenat przedchrzcielny drogą wprowadzenia w życie chrześcijańskie w dzisiejszej praktyce Kościoła*, w: I. Chłopkowska, W. Kazimieruk (red.), *Chrzest w życiu i misji Kościoła, Materiały z trzeciego sympozjum liturgicznego diecezji siedleckiej*, Warszawa – Siedlce 2006, 81.

⁹ Cz. Krakowiak, *Katechumenat dzieci i młodzieży w wieku szkolnym*, w: „Anamnesis” 8 (1/1996), 69.

dzieję, że są to przypadki nieliczne. W każdym razie, stając wobec tak różnorodnej praktyki, rodzi się pytanie, czy nie przyszedł już czas, aby Konferencja Episkopatu Polski opracowała normy dotyczące katechumenatu.

Praktykę katechumenatu dzieci w wieku szkolnym reguluje Nota pastoralna Rady Stałej Konferencji Episkopatu Włoch o katechumenacie dzieci i młodzieży w wieku od 7 do 14 lat, do której w dalszej części artykułu będzie miała zastosowanie nazwa *Nota*. Wydaje się właściwym krokiem, zwłaszcza wobec braku rozwiązań zaproponowanych przez Konferencję Episkopatu Polski, prezentacja doświadczeń i rozwiązań w tej kwestii Kościoła we Włoszech.

Nota składa się z słowa wprowadzenia, wstępu i dwóch rozdziałów. Pierwszy z nich poświęcony jest krótkiemu rysowi przedstawiającemu problem wtajemniczenia chrześcijańskiego dzieci i młodzieży w wieku szkolnym w pierwszych wiekach Kościoła oraz w czasie obecnym. Natomiast drugi rozdział, znacznie obszerniejszy, ukazuje itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego wyżej wspomnianej grupy wiekowej, obowiązujące w Kościele we Włoszech. Ten właśnie drugi rozdział będzie tekstem źródłowym dla niniejszego artykułu, jako że jego celem jest przedstawienie rozwiązań Kościoła we Włoszech w kwestii katechumenatu dzieci, które ukończyły 7 rok życia i do których ma zastosowanie przepis o wymogu katechumenatu¹⁰.

1. USTALENIA WSTĘPNE

Pewna część treści zawartych w drugim rozdziale *Noty* ma charakter ustaleń wstępnych. To spowodowało, że pozwoliłem sobie zgrupować je w jednym punkcie i przedstawić na początku niniejszego artykułu, mimo że nie zawsze odpowiada kolejności omawiania tych zagadnień w powyższym rozdziale prezentowanego dokumentu.

1.1. Konieczność itinerarium

Na samym początku, tworząc normy dotyczące wtajemniczenia chrześcijańskiego dla dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, autorzy *Noty* akcentują konieczność przebycia przez kandydatów do sakramentów wtajemniczenia

¹⁰ Por. kan. 865 § 1 KPK: „Aby dorosły mógł być ochrzczony, powinien wyrazić wolę przyjęcia chrztu, być odpowiednio pouczony o prawdach wiary i obowiązkach chrześcijańskich oraz przejść praktykę życia chrześcijańskiego w katechumenacie. Ma być również pouczony o konieczności żalu za grzechy” oraz kan. 852 § 1 KPK: „Przepisy zawarte w kanonach o chrzcie dorosłych stosuje się do wszystkich, którzy po wyjściu z dzieciństwa osiągnęli używanie rozumu”

chrześcijańskiego określonej drogi, którą nazywają itinerarium. Związane jest to z faktem, że Bóg realizował zbawienie rodzaju ludzkiego w historii poprzez wydarzenia sukcesywnie po sobie następujące, aż do tego ostatniego i definitywnego, jakim była Pascha Chrystusa, czyli Jego przejście ze śmierci do życia. Podobnie, jak stwierdzają autorzy, Bóg kontynuuje swe działanie także w wymiarze każdej osoby ludzkiej, czyli poprzez następujące po sobie interwencje czyni człowieka uczestnikiem misterium paschalnego Chrystusa i włącza go w lud Boży. To następowanie po sobie interwencji Boga stanowi właściwe i prawdziwe „itinerarium”, czyli proces – drogę, na którą każda osoba jest zaproszona, aby wejść. Owocem przebycia tej drogi ma być przyjęcie słowa Bożego, uczestnictwo w celebracji świętych misterii i przyniesienie owoców życia nowego w Chrystusie.

Według autorów *Noty*, także wtajemniczenie chrześcijańskie jest itinerarium, czyli progresywnym urzeczywistnianiem się w czasie zbawczego planu Boga, który wzywa człowieka do nowego życia objawionego w Synu Bożym. Skutkuje ono w człowieku trwałym jego wcieleniem do Kościoła i napełnieniem w obfitości łaską Ducha Świętego. Ponadto podkreślają, że jeśli poprzez celebrację trzech sakramentów dzieci i młodzież są w pełni wtajemniczeni w życie chrześcijańskie, to także itinerarium, które do nich prowadzi, zawiera w sobie tę łaskę związaną z wtajemniczeniem w życie chrześcijańskie, gdyż ono przygotowuje do niego, antycypuje je i sprzyja jemu¹¹.

1.2. Dzieło Ducha Świętego

We wstępie tego punktu autorzy *Noty* akcentują, że całe życie Jezusa, od Jego poczęcia, przez czas misji, aż do jej wypełnienia w misterium paschalnym, dokonywało się w mocy Ducha Świętego. Podobnie Kościół realizuje swą misję w świecie prowadzony przez Ducha Świętego. Dlatego też podkreślają, że nie może być inaczej w przypadku dzieci i młodzieży podejmujących itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego. W tym procesie są oni prowadzeni i umacniani przez Ducha Świętego. Szczególnym zaś momentem Jego działania jest czas celebracji trzech sakramentów, kiedy to On obiera sobie w nich na stałe mieszkanie. Owocem Ducha Świętego jest także to, że wszyscy uczestniczący w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego – katechumeni, chrzestni, katecheci i inne osoby towarzyszące – ze sobą współdziałają będąc posłuszni Jego natchnieniom i działaniu¹².

¹¹ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 21-22.

¹² Por. tamże, 23.

Każde itinerarium opiera się na dialogu między Chrystusem a wtajemniczonymi, który dokonuje się w nich dzięki działaniu Ducha Świętego. To Duch Święty porusza wtajemniczanych do tego dialogu. Zasadniczą więc troską i obowiązkiem odpowiedzialnych jest to, aby itineraria katechumenalne respektowały, umożliwiały i coraz intensywniej rozwijały dialog wtajemniczanych z Chrystusem. Zaowocuje to tym, że dzieci i młodzież staną się aktywnymi podmiotami procesu wtajemniczenia chrześcijańskiego¹³.

W przygotowywaniu itinerarium należy także uwzględnić fakt, że każdy wtajemniczany niesie wraz z sobą багаż własnej historii, czyli jedynie sobie właściwe uwarunkowania rodzinne, kulturowe, religijne i psychologiczne. Należy zwrócić uwagę także na kontekst rzeczywistości kościelnej, do której kandydat przez itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego ma być wprowadzany: czy jest to wspólnota Kościoła o wielowiekowej tradycji chrześcijańskiej, czy też niedawno ewangelizowana i powstała. Nie bez znaczenia dla przygotowania kształtu itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego jest również wybór sposobu celebracji sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego: czy będzie to łączna celebracja trzech sakramentów według starożytnej tradycji Kościoła, czy też celebracje poszczególnych sakramentów oddzielone od siebie w czasie. Jak zauważają autorzy *Noty*, wszystkie te czynniki skłaniają do ustalenia zasady, według której nie można przygotować jednakowego modelu itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego dla każdego wtajemniczanego, a każdy model itinerarium winien uwzględniać pojedynczą sytuację osoby i odwoływać się do rzeczywistości trzech sakramentów¹⁴.

1.3. Potrzeba właściwego środowiska

Zwracając uwagę na potrzebę odpowiedniego środowiska dla procesu wtajemniczenia chrześcijańskiego autorzy *Noty* przywołują normę zawartą w *Obrzędach chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, która stanowi, iż „wtajemniczenie katechumenów dokonuje się stopniowo w społeczności wiernych”¹⁵. Następnie precyzują, że tę społeczność wiernych stanowią: rodzina, katecheci, chrzestni i osoby towarzyszące. Oni też, jako chrześcijańska wspólnota dorosłych, stają się środowiskiem podtrzymującym proces chrześcijańskiego wtajemniczenia dzieci i młodzieży.

¹³ Por. tamże, 24.

¹⁴ Por. tamże, 25.

¹⁵ OCWD, 4.

Ponadto autorzy *Noty* przypominają, że Kościół nie tylko przyjmuje prośbę o chrzest, którą dziecko przedstawia w oparciu o zgodę swojej rodziny¹⁶, ale, jako prawdziwa matka prowadząca do wiary, winien uczynić wszystko to, co umożliwi pełną realizację w osobie wtajemniczanej zasłyszanego wezwania do wiary. Ten obowiązek jest dziś szczególnie ważny, gdyż środowisko, w którym żyje współczesna młodzież i dzieci, nie ułatwia im wzrostu w wierze. Przed Kościołem staje więc zadanie ofiarowania tym dzieciom i młodzieży, odpowiedniego do ich wieku, środowiska, zdolnego towarzyszyć i pomagać im w stopniowym wzroście w wierze, czyli w autentycznej drodze osobistego nawrócenia i przyłgnięcia do Chrystusa.

Jak sugeruje *Nota*, to zadanie jest możliwe do zrealizowania przez włączenie dzieci lub młodzieży pragnącej rozpocząć itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego do tzw. grupy katechumenalnej, którą stanowiliby z nimi jako kandydatami także katecheci, chrzestni i inni mający zadanie towarzyszenia im oraz osoby z rodziny¹⁷.

1.4. Rola grupy rówieśniczej

Inny ważnym środowiskiem dla procesu wtajemniczenia chrześcijańskiego dzieci i młodzieży jest grupa rówieśnicza. *Nota* dodaje, że jest ona dla nich konkretnym miejscem doświadczenia spotkania z Kościołem. Przypomina się również, że „dzieci, które mają zostać wtajemniczone, należą na ogół do jakiegoś zespołu katechetycznego rówieśników już od dawna ochrzczonych, którzy się przygotowują na katechizacji do bierzmowania i Eucharystii. Dlatego wtajemniczenia ich dokonuje się stopniowo i to przy pomocy tego zespołu katechetycznego”¹⁸.

Precyzując powyższą normę, *Nota* stwierdza, że tym zespołem katechetycznym, przy pomocy którego dokonuje się stopniowego wtajemniczenia dzieci, może być grupa katechetyczna już istniejąca lub specjalnie w tym celu uformowana. Obojętnie jaki byłby wybór, grupa taka powinna odznaczać się zdolnością przyjęcia w swe szeregi kandydata, tak, by katechumen nie czuł się obco, lecz jak wśród przyjaciół, którzy, podobnie jak on, są w drodze wiary. Nie chodzi w tym momencie o zacieranie lub anulowanie jego odmienności, lecz o to, by jego stan katechumena, i z tym związana okoliczność

¹⁶ Kan. 868 § 1, 1° KPK określa, że zgodę powinni wyrazić rodzice lub przynajmniej jedno z nich, lub ci, którzy ich zastępują.

¹⁷ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 26.

¹⁸ OCWD, 308 a.

itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego, były przeżywane przez całą grupę jako szczególna okazja do głębszego odkrycia chrześcijaństwa. Będzie zaś to możliwe, jeśli uformowana lub istniejąca grupa katechetyczna przyjmie znamiona grupy katechumenalnej. Świadczyć o tym będzie kilka czynników. Pierwszym z nich jest postawa zmierzająca do odkrycia Chrystusa, Ewangelii i Kościoła, a przez to prowadząca do stopniowego wzrostu w wierze i przeżywania nawrócenia. Kolejnym czynnikiem jest wybór katechezy o charakterze rzeczywiście ewangelizacyjnym i kerygmatycznym. Ponadto ważne jest, aby w takiej grupie nie było wcześniej ustalonych terminów końcowych lub wyznaczonych z góry dla wszystkich dat pierwszej Komunii św. czy też bierzmowania. W odniesieniu do terminów należy mieć raczej na względzie stopień dojrzałości wiary pojedynczych osób. W takiej grupie należy również zachować, stanowiącą jedną całość, dynamikę trzech sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Ponadto stawia się przed taką grupą wymóg, aby w jej łonie dziecko – katechumen mogło doświadczyć życia chrześcijańskiego, na które składałoby się: słuchanie Słowa Bożego, modlitwa osobista i wspólnotowa, praktyka uczynków miłosierdzia oraz doświadczenie życia we wspólnocie¹⁹.

1.5. Zadania i cechy osób towarzyszących

Po określeniu środowiska potrzebnego do realizacji itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego, autorzy *Noty* mówią o cechach i zadaniach osób dorosłych, mających towarzyszyć katechumenowi. Przypominają, że są nimi przede wszystkim biskup, prezbiter, katecheta lub animator grupy i chrzestni. Od nich wszystkich, może za wyjątkiem biskupa, wymaga się, by byli osobami oddanymi katechumenowi, towarzyszącymi i współdziałającymi z nim w każdym momencie jego itinerarium katechumenalnego: w czasie głoszenia Ewangelii, praktyki życia chrześcijańskiego oraz celebracji liturgicznych właściwych każdemu stopniowi i okresowi. Nade wszystko jednak oczekuje się od nich poszanowania tempa wzrostu katechumena i działania w nim Ducha Świętego.

Nota podkreśla, że pierwszym odpowiedzialnym za wtajemniczenie chrześcijańskie jest biskup diecezjalny. Stąd niektóre momenty itinerarium są mu szczególnie zarezerwowane i zachęca się, by wówczas był on obecny dając katechumenom możliwość osobistego spotkania.

¹⁹ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 27.

Natomiast od duszpasterzy, katechetów i animatorów grup oczekuje się gotowości i przygotowania do tego, by dostosować katechezę i wszelkiego rodzaju animacje do konkretnej sytuacji dzieci i młodzieży proszących o chrzest.

Szczególnym zaś zadaniem chrzestnych, którymi niekiedy mogą być wspomniani wyżej katecheci lub animatorzy, jest towarzyszyć katechumenowi w praktyce życia chrześcijańskiego oraz w czasie włączania go do wspólnoty kościelnej²⁰.

1.6. Rola rodziny

W dalszej kolejności autorzy *Noty* podejmują kwestię znaczenia rodziny katechumena w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego. Podkreślają, że odgrywa ona w nim szczególną rolę. Jednak sytuacje rodzinne katechumenów są bardzo różnorodne, od rodzin, w których rodzice wraz z dzieckiem podejmują itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego, aż po takie, w których rodzice, będąc obojętnymi, pozostawiają swojemu dziecku decyzję wyboru chrześcijaństwa. Zwłaszcza ta druga postawa rodziców wymaga od wspólnoty kościelnej podjęcia odpowiedzialności za proces wtajemniczenia chrześcijańskiego i, w bardzo szerokim rozumieniu tego pojęcia, dzieła towarzyszenia katechumenowi. W każdej jednak sytuacji rodzinnej autorzy *Noty* sugerują, by podjąć próbę zaangażowania rodziny lub przynajmniej niektórych jej członków – braci, sióstr, krewnych – a nawet osób będących w bliższych relacjach z rodziną. Podkreślają natomiast, że prośbie o chrzest wnoszonej przez dzieci lub młodzież powinno zawsze towarzyszyć wyrażenie zgody ze strony ich rodziców²¹.

1.7. Obecność wspólnoty chrześcijańskiej

Kolejnym zagadnieniem poruszonym przez autorów *Noty* jest rola lokalnej wspólnoty kościelnej w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego katechumena. Na pierwszym miejscu akcentuje się obowiązek zachowania norm zawartych w *Obrzędach Chrześcijańskiego Wtajemniczenia Dorosłych*²² polecających, aby wspólnota chrześcijańska w różny sposób była zawsze

²⁰ Por. tamże, 28.

²¹ Por. tamże, 29. Jak to już wyżej zaznaczyłem, jeśli chodzi o zgodę na chrzest dziecka, wrazić ją powinno przynajmniej jedno z rodziców dziecka, por. kan. 868 § 1, 1° KPK.

²² Por. OCWD, Wprowadzenie ogólne 7; 41.

obecna i uczestniczyła w każdym stopniu i okresie itinerarium katechumenalnego. Taka obecność staje się okazją stopniowego wprowadzania katechumena w uczestnictwo w celebracjach wspólnoty, szczególnie Eucharystii i obchodów świąt roku liturgicznego.

Inną kwestią, którą autorzy Noty polecają rozważyć, jest problem uczestnictwa katechumena w całej Eucharystii w czasie trwania procesu wtajemniczenia chrześcijańskiego. Sugerują, by dzieci i młodzież – katechumeni, jeśli nie ma poważnych przeciwwskazań, brali udział wraz ze swymi rówieśnikami jedynie w liturgii słowa, a następnie byli odsyłani. Polecają takie rozwiązanie, gdyż pozwala ono lepiej zachować zasadę stopniowego i sukcesywnego wprowadzania katechumenów do udziału w liturgii.

W przypadku zaś wyboru opcji uczestnictwa dzieci i młodzieży – katechumenów w całej liturgii Eucharystii autorzy wskazują na możliwość proponowaną w *Dyrektorium o mszach z udziałem dzieci*²³, by sprawować liturgię słowa w innym, osobnym miejscu, a następnie połączyć się z całą wspólnotą na czas ofiarowania darów²⁴.

1.8. Sposób realizacji itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego

Autorzy Noty jasno stwierdzają, że wyrazem macierzyńskiej troski Kościoła o dzieci i młodzież prowadzonych do doświadczenia życia chrześcijańskiego jest zaoferowanie im zróżnicowanych itinerariów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Powinny one uwzględniać ich wiek, stan rozwoju osobowego, zdobyte doświadczenie religijne, sytuację rodzinną, środowisko parafialne a także poziom realizacji programu formacyjnego rówieśników, którzy mieliby towarzyszyć im w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego²⁵.

Podkreśla się jednak w *Nocie*, że przy dostosowywaniu itinerariów zawsze powinny być zachowane następujące zasady zawarte w *Obrzędach Chrześcijańskiego Wtajemniczenia Dorosłych*:

- a. dzieciom i młodzieży po ukończeniu 7 roku życia udziela się sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego jedynie po ukończeniu prawdziwego i właściwego itinerarium katechumenalnego²⁶;

²³ Kongregacja Kultu Bożego, *Dyrektorium o mszach św. z udziałem dzieci* (1.11.1973), 17, w: „Wiadomości Diecezjalne” (Katowice) 45 (1977), 9-24.

²⁴ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 51.

²⁵ Por. tamże, 52.

²⁶ Por. OCWD, 306 – 307.

- b. takie itinerarium powinno dokonywać się w grupie wraz z rówieśnikami już ochrzczoneymi przygotowującymi się do bierzmowania i pierwszej Komunii św.²⁷;
- c. dzieciom i młodzieży katechumenom z zasady udziela się razem trzech sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, podczas celebracji, w czasie której ich rówieśnicy już ochrzczeni są dopuszczani do bierzmowania i pierwszej Komunii św.²⁸;
- d. dzieci i młodzież katechumeni powinni znaleźć pomoc i wsparcie u swych rodziców, których zgoda zawsze jest wymagana, by mogli oni rozpocząć proces wtajemniczenia chrześcijańskiego, a następnie prowadzić życie chrześcijańskie, dlatego też czas wtajemniczenia powinien dawać rodzinie okazje przeprowadzenia rozmów z kapłanami i katechetami²⁹;
- e. okres mistagogii to czas, w którym w nowo ochrzczonych dzieciach i młodzieży ugruntowuje się życie chrześcijańskie i obowiązek dawania świadectwa³⁰, dlatego jest nieodzowny i nie można od niego dyspensować³¹.

Zgodnie więc z zasadami wyżej przedstawionymi autorzy *Noty* proponują, aby itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego trwało około 4 lat i było realizowane w grupie rówieśników już ochrzczonych, którzy, za zgodą ich rodziców, zaakceptują, aby na jego końcu przyjąć sakramenty uzupełniające ich wtajemniczenie chrześcijańskie. Znaczyłoby to, że około jedenastego roku życia, najlepiej w czasie Wigilii paschalnej, katechumeni przyjmują trzy sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego, natomiast ich rówieśnicy już ochrzczeni sakramenty bierzmowania i Eucharystii³².

Ponadto dopuszczają także inną formę itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego, zgodną z praktyką duszpasterską aktualnie stosowaną we Włoszech. Według tej formy dzieci katechumeni po około dwóch latach itinerarium przyjmują chrzest i Eucharystię w czasie celebracji, podczas której ich rówieśnicy już ochrzczeni są dopuszczeni do pierwszej Komunii św.³³.

²⁷ Por. tamże 308, a.

²⁸ Por. tamże 310, 344.

²⁹ Por. tamże 308, b.

³⁰ Por. tamże 369.

³¹ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 53.

³² Por. OCWD, 310.

³³ Por. tamże, 344.

Sugeruje się, aby taka uroczystość miała miejsce w jedną z niedziel okresu wielkanocnego. Z kolei przez przynajmniej następne dwa lata kontynuują przygotowanie do przyjęcia sakramentu bierzmowania.

Po sprawowaniu zaś trzech sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego zawsze następuje okres mistagogii, który trwa około jednego roku. W tym czasie dzieci i młodzież pogłębiają celebrowane tajemnice, ugruntowują się w życiu chrześcijańskim i w sposób pełny włączają się we wspólnotę.

Jeśli natomiast chodzi o przygotowanie szczegółowych pomocy do realizacji w odpowiedni sposób wskazanych itinerariów, autorzy *Noty* oznajmiam, że zadanie to jest już powierzone Krajowemu Centrum Katechumenalnemu, we współpracy z Krajowym Centrum Katechetycznym i Krajowym Centrum Liturgicznym³⁴.

1.9. Dzieci i młodzież niepełnosprawna

Inną kwestią poruszaną przez autorów *Noty*, która wymaga szczególnej delikatności i wrażliwości, jest sytuacja dzieci i młodzieży doświadczających niepełnosprawności.

Zgodnie z dokumentem wydanym przez Sekretariat Stanu z okazji Międzynarodowego Roku Osób Niepełnosprawnych³⁵ *Nota* przypomina, że te osoby są także owymi najmniejszymi, ubogimi i cierpiącymi, z którymi Chrystus się identyfikuje i do których według jego obietnicy należy Królestwo Niebieskie (Mt 11,25-26; Mk 9,36). Stąd na Kościele, na wzór Jezusa Chrystusa, spoczywa szczególne zadanie, aby pokonując wszelkiego rodzaju uprzedzenia i sprzeczwy, poprzez ofiarowywaną tym osobom otwartość i cierpliwość, objawić ojcowskie i zarazem macierzyńskie oblicze Boga Ojca.

W odniesieniu zaś do zadania prowadzenia itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego dla osób niepełnosprawnych, autorzy *Noty* polecają zastosować się do następujących wskazań:

- a. należy przede wszystkim starać się włączyć w ten proces rodzinę, która jest naturalnym i pierwszym środowiskiem wzrostu wiary i życia chrześcijańskiego;

³⁴ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 54 – 57.

³⁵ Por. Segreteria di Stato, Documento della Santa Sede nell'Anno internazionale delle persone handicappate *A quanti si dedicano al servizio delle persone disabili* (4.03.1981), 16, w: EV 7, 1168-1169.

- b. należy ponadto zaangażować katechetów posiadających wrażliwość dla specyficznej sytuacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej oraz przygotowanie psychologiczno – pedagogiczne umożliwiające im przekaz wiary i świadectwa życia chrześcijańskiego w sposób dostosowany do różnej zdolności przyswajania wiedzy a uzależnionej od stopnia upośledzenia;
- c. itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego powinno być dostosowane do możliwości konkretnej osoby;
- d. w celu wyeliminowania jakiegokolwiek odizolowania lub dyskryminacji, na ile jest to możliwe, dziecko powinno realizować itinerarium w grupie;
- e. w tym przypadku, jeśli spowodowałoby to owocniejsze przyjęcie sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, dopuszcza się, aby ich sprawowanie było oddzielone w czasie³⁶.

1.10. Diecezjalne centrum katechumenalne

Do zagadnień wchodzących w skład wstępnych ustaleń możemy zaliczyć także punkt poświęcony Diecezjalnemu Centrum Katechumenalnemu. *Nota* przypomina, że zgodnie ze wskazaniami zawartymi w dokumencie dotyczącym katechumenatu dorosłych³⁷ powinno ono być ustanowione w każdej diecezji. Następnie autorzy *Noty* określają zakres zadań takiego centrum w odniesieniu do wtajemniczenia chrześcijańskiego dzieci i młodzieży w wieku szkolnym. Zaznaczając przy tym, że w dziele realizacji tych zadań konieczna jest współpraca Diecezjalnego Centrum Katechumenalnego z instytucjami odpowiedzialnymi za katechezę i liturgię w diecezji, polecają, by do jego kompetencji należało:

- opracowanie odpowiedniego programu formacji dla osób prowadzących dzieło wtajemniczenia chrześcijańskiego: prezbiterów, diakonów, katechetów i osób towarzyszących;
- przygotowanie propozycji itinerariów wtajemniczenia chrześcijańskiego dla dzieci i młodzieży nieochrzczonej, zgodnych z normami OWCD i wiernych zarządzeniom biskupa diecezjalnego;

³⁶ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 58 – 59.

³⁷ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per il catecumenato degli adulti*, dz. cyt., 53 – 54. Por. także A. Maćkowski, *Nota pastoralna Komisji Stałej Konferencji Episkopatu Włoch nt. katechumenatu dorosłych*, dz. cyt., 109 – 110.

- przedstawianie wskazań Konferencji Episkopatu Włoch i zarządzeń biskupa diecezjalnego dotyczących sposobów realizacji itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego dzieciom i młodzieży nieochrzczonej;
- określanie treści katechezy, wskazując pomoce i narzędzia, stosowanej w formacji chrześcijańskiej³⁸.

2. ELEMENTY WSPÓLNE DLA KAŻDEGO ITINERARIUM

Kolejne punkty *Noty* autorzy dedykują wspólnym elementom każdego itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego. Jego zadaniem jest dać doświadczenie życia chrześcijańskiego, stąd powinno ono zawierać w sobie wszystkie elementy, na których opiera się życie chrześcijanina. Tymi elementami są: przepowiadanie i przyjęcie słowa Bożego, ćwiczenia w praktyce życia chrześcijańskiego, celebracje liturgiczne i włączenie do wspólnoty chrześcijańskiej. Powyższe elementy są tak ważne, iż w przypadku braku choćby jednego z nich trudno jest mówić o zaistnieniu w pełni procesu wtajemniczenia chrześcijańskiego³⁹.

2.1. Przepowiadanie słowa Bożego (katecheza)

Na początku punktów zadedykowanych przepowiadaniu – katechezie autorzy *Noty* polecają przyjąć założenie, że dzieci i młodzież, którzy podejmują itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego nie wiedzą wszystkiego, co dotyczy wiary chrześcijańskiej. Sugerują, aby nawet w przypadku posiadania przez dzieci i młodzież pewnej początkowej wiedzy o chrześcijaństwie, zachować postawę, która nie przyjmuje niczego jako pewnik.

Następnie *Nota* przypomina, że celem przepowiadania nie jest wyłącznie przekazywanie wiadomości czy też reguł zachowania, ale przede wszystkim doprowadzenie katechumena do:

- spotkania z żywym Chrystusem,
- spotkania ze wspólnotą – Kościołem,
- odkrycia, że jest uczestnikiem historii zbawienia.

W celu umożliwienia dziecku spotkania z żywym Chrystusem w przepowiadaniu, należy tak ukształtować poszczególne jego elementy, aby dziecko nie miało wątpliwości, że to dziś Chrystus do niego przemawia, że zaprasza

³⁸ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 60.

³⁹ Por. tamże, 30.

do nawrócenia i przeżywania wraz z Nim przygody swego ludzkiego życia. Znakiem zaś przyjęcia przez dziecko przepowiadania i spotkania z Chrystusem w słowie Bożym, jest jego odpowiedź wiary, która manifestuje się poprzez modlitwę przeradzającą się z czasem w głęboki dialog zbawienia.

Czas przepowiadania powinien ponadto dawać dziecku – katechumenowi okazję do spotkania z Kościołem, wspólnotą zjednoczoną w nasłuchiwanie słowa Bożego, aby, na wzór Chrystusa, żyć w postawie posłuszeństwa woli Ojca.

Przed przepowiadaniem stoi także zadanie prowadzenia dziecka do stopniowego odkrywania, że historia zbawienia jest jego własną historią. Jak zauważają autorzy *Noty*, taki sposób realizacji przepowiadania pozwoli dziecku – katechumenowi stanąć niejako w środku tego wydarzenia, a w konsekwencji świadomie uczestniczyć w modlitwie i liturgii, odpowiedzialnie i aktywnie brać udział w życiu wspólnoty oraz odważnie i pogodnie dawać świadectwo na zewnątrz⁴⁰.

Określając treść przepowiadania, *Nota* podkreśla, że na początku stanowić ją powinna historia zbawienia, a w szczególności historia Jezusa. Przekazując ją należy pamiętać, aby nie przedstawiać jej jako coś odległego i już zamkniętego, ale jako wydarzenie dziś się realizujące i oczekujące na kolejnych bohaterów. Dla jej przedstawienia najlepiej jest wykorzystać kontekst roku liturgicznego. W dalszej zaś kolejności treścią przepowiadania powinny być prawdy wiary zebrane w *Credo*⁴¹.

Autorzy *Noty* zauważają, że w odniesieniu do treści przepowiadania stosowanego w czasie procesu wtajemniczenia chrześcijańskiego dzieci i młodzieży szczególną pomocą jest przygotowany przez Konferencję Episkopatu Włoch czterotomowy katechizm pod ogólnym tytułem *Catechismo per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*. Jego poszczególne części: *Io sono con voi* (6-8 lat), *Venite con me* (8-10 lat), *Sarete miei testimoni* (11-12 lat) i *Vi ho chiamato amici* (13-14 lat)⁴², są adresowane przede wszystkim do wskazanych grup wiekowych przeżywających proces wtajemniczenia chrześcijańskiego. Ponadto stanowią punkt odniesienia w duszpasterstwie, które chce stawić czoła dechrystianizacji, dotykającej coraz bardziej także ochrzczone dzieci i młodzież⁴³.

⁴⁰ Por. tamże, 31.

⁴¹ Por. tamże, 32.

⁴² Katechizmy te zostały wydane przez Libreria Editrice Vaticana w 1992 r.

⁴³ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 34.

Jeśli zaś chodzi o formę przepowiadania, *Nota* poleca, by przybrało ono kształt liturgii słowa. Podkreśla się, że jest to najlepszy sposób prowadzenia do żywego spotkania z Chrystusem i Kościołem, gdyż, naśladując dynamikę katechumenatu Kościoła pierwotnego opartego o zasadę „*traditio – red-
ditio*”⁴⁴, „wiedzie katechumenów nie tylko do należytej znajomości dogmatów i przykazań, lecz także do głębokiego poznania tajemnicy zbawienia”⁴⁵.

2.2. Celebracje liturgiczne

Kolejnym elementem wspólnym dla każdego itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego są celebracje liturgiczne. *Nota* akcentuje ich charakter fundamentalny dla procesu wtajemniczenia chrześcijańskiego, gdyż stanowią one uprzywilejowany czas doświadczenia mocy działania Boga. To szczególnie podczas nich Bóg pobudza człowieka do współpracy i zbawia go.

Stąd nie można zredukować celebracji liturgicznych do jednej celebracji, umiejscowionej na końcu procesu wtajemniczenia chrześcijańskiego, a stanowiącej jego punkt kulminacyjny, czyli udzielenia sakramentów chrztu, bierzmowania i Eucharystii. Każdy etap itinerarium katechumenalnego ma właściwe sobie celebracje liturgiczne. Autorzy *Noty* podkreślają, że celebracje te powinny towarzyszyć całemu itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego, ponieważ są wyrazem wiary, przyjęcia łaski właściwej każdemu etapowi, stopniowego przylgnięcia do misterium zbawienia i odpowiednim przygotowaniem do finalnego etapu katechumenatu⁴⁶.

2.3. Praktyka życia chrześcijańskiego

Autorzy *Noty* w ostatnim punkcie dotyczącym wspólnych elementów itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego dotykają zagadnienia praktyki życia chrześcijańskiego. Podkreślają, że słuchanie i przyjęcie słowa Bożego oraz udział w celebracjach liturgicznych przyczyniają się do nawrócenia, wiary i życia chrześcijańskiego. To jednak nie zmienia faktu, że sposobu życia chrześcijańskiego należy uczyć dzieci i młodzież od samego początku itinerarium katechumenalnego. Stąd polecają, aby ci, którzy towarzyszą katechumenom, stopniowo wychowywali ich do przyjmowania, na ile ich wiek im pozwala, postaw chrześcijańskich. *Nota* zwraca zwłaszcza uwagę na konieczność wyrobienia takich postaw, jak:

⁴⁴ Por. tamże, 33.

⁴⁵ OCWD, 19, 1.

⁴⁶ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 36.

- słuchanie słowa Bożego, także w osobistej lekturze Pisma Świętego, w celu rewizji własnego życia.
- przyjęcie zachowań charakteryzujących się ubóstwem ducha, łagodnością, miłosierdziem, czystością serca, pragnieniem sprawiedliwości, zaangażowaniem na rzecz pokoju, a także cierpliwości i wytrwałości w przeciwnościach czy prześladowaniach;
- uczestnictwo w liturgii Kościoła i poszczególnych jej aktach jak: uwielbienie, adoracja, dziękczynienie, prośba, wstawienictwo, ofiara, modlitwa wspólnotowa, śpiew;
- współpraca w dziełach i posłudze wewnątrz grupy oraz wspólnoty parafialnej, jak np.: czytanie słowa Bożego i śpiew w celebracjach, wrażliwość na potrzeby najmniejszych i ludzi w podeszłym wieku, troska o miejsca modlitwy;
- publiczne wyznanie wiary w różnych sytuacjach życia: w gronie rodziny, w szkole, wśród przyjaciół oraz w czasie wolnym – podczas zabawy;
- przepowiadanie i świadectwo Ewangelii, jako pełna szacunku odpowiedź na pytania tego, kto domaga się uzasadnienia tej nadziei, która w nich jest obecna (1P 3,15-16)⁴⁷

3. Okresy i etapy itinerarium

Następnie autorzy *Noty* opisują okresy i etapy, czyli stopnie itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego. Podkreślają, że, podobnie jak w przypadku osób dorosłych, celebrację udzielenia dzieciom i młodzieży sakramentów chrztu, bierzmowania i Eucharystii poprzedza proces wtajemniczenia chrześcijańskiego, który „trwa, jeśli zachodzi potrzeba, kilka lat, dzieli się na różne stopnie i okresy, i obejmuje własne obrzędy”⁴⁸.

Nota przypomina, że okresy to: ewangelizacja lub prekatechumenat, katechumenat, oczyszczenie wielkopostne i okres mistagogii. Natomiast stopnie – etapy to: przyjęcie do katechumenatu, wybranie lub wezwanie do chrztu i celebracja sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego⁴⁹.

3.1. Prekatechumenat

Według autorów *Noty*, okres ten rozpoczyna się w momencie wniesienia przez dziecko lub młodzieńca prośby o to, aby stać się chrześcijaninem,

⁴⁷ Por. tamże, 37.

⁴⁸ OCWD, 307.

⁴⁹ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 38.

a jego rodzice wyrażą swą zgodę. Czas ten poświęcony jest na ewangelizację zwróconą do rodziny i osoby nie ochrzczonej, aby pomóc im odkryć osobę Jezusa. Służy on także uformowaniu się grupy osób podejmujących zadanie towarzyszenia im w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego. Ponadto jest wskazanym, aby w tym czasie pomóc rodzicom lub osobom ich reprezentującym poznać motywy, które skłoniły ich dziecko do wyboru chrześcijaństwa i ukazać im doniosłość itinerarium, które wraz z nim mają podjąć.

Nota również sugeruje, aby czas prekatechumenatu rozpoczynał się specjalnym obrzędem, który powinien różnić się od obrzędu przyjęcia do katechumenatu. Jego celem jest pozwolić kandydatowi odkryć prawdę, iż to sam Chrystus wzywa go, by rozpoczął itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego⁵⁰.

3.2. Przyjęcie do katechumenatu

Pierwszym stopniem itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego jest obrzęd przyjęcia do katechumenatu⁵¹. *Nota* poleca sprawowanie tego obrzędu w grupie, w której nie powinno brakować rodziców i osób mających zadanie towarzyszenia katechumenom. Należy jednak uważać, aby osoby te nie tworzyły zbyt licznych zgromadzeń, ponieważ mogłoby to rozpraszać dzieci⁵². Obrzęd odbywa się w kościele lub w innym odpowiednio przygotowanym miejscu. Szczególną uwagę należy zwrócić na odpowiednie przygotowanie kościoła lub wybranego miejsca. Chodzi o to, „aby dzieci stosownie do swego wieku i możliwości odczuły, że są życzliwie przyjęte”⁵³.

Śledząc wskazania zawarte w *Obrzędzie chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, autorzy *Noty* sugerują, aby obrzęd rozpoczynał się od dialogu przewodniczącego z dziećmi, w którym wypowiadają one prośbę zostania chrześcijanami. Po jego zakończeniu przewodniczący poleca dzieciom prosić rodziców o wyrażenie zgody. Jeśli ona następuje, przewodniczący pyta wszystkich obecnych o gotowość wspierania dzieci wiarą i miłością. Z kolei w milczeniu kreśli znak krzyża na ich czole i prosi o to także ich rodziców oraz katechetów, mających towarzyszyć katechumenom w ich itinerarium⁵⁴. Następnie wnoszona jest księga Pisma Świętego, a przewodniczący wpro-

⁵⁰ Por. tamże, 39.

⁵¹ Por. OCWD, 314-329, gdzie powyższy stopień jest opisany w odniesieniu do dzieci.

⁵² Por. tamże, 314.

⁵³ Por. tamże, 315.

⁵⁴ Por. tamże, 322.

wadza w liturgię słowa, krótko wyjaśniając godność słowa Bożego, które jest proklamowane w zgromadzeniu chrześcijan⁵⁵. Spośród wskazanych lektur wybiera się te, które są najbardziej odpowiednie zarówno do możliwości zrozumienia katechumenów, jak i do programu katechezy otrzymanej przez nich a także ich rówieśników⁵⁶.

Autorzy *Noty* nie zalecają zbyt pośpiesznego sprawowania obrzędu przyjęcia do katechumenatu. Musi go poprzedzić przejście przez tzw. okres pierwszej ewangelizacji, która ma wzbudzić wiarę i dać pierwsze doświadczenie życia we wspólnocie. Według *Noty* znakiem, wskazującym na odpowiedni czas sprawowania tego obrzędu, jest zrodzenie się w dziecku zdolności wchodzenia w relację z Jezusem Chrystusem⁵⁷.

3.3. Katechumenat

Katechumenat to okres, w czasie którego dziecko lub młodzieniec wzrasta w duchowym doświadczeniu miłości Boga i uświadamia sobie, że jest wezwany do odpowiedzenia na nią odpowiedź. Nadają mu rytm celebracji liturgiczne powiązane z katechezą. Stanowią je obrzędy „przekazań”: Biblii, Symbolu wiary, modlitwy Ojcze nasz, Błogosławieństw, Przykazań (10 przykazań, przykazania miłości, kazania na górze). Autorzy *Noty* dopuszczają także w tym okresie obrzęd „oddania”, który mógłby mieć miejsce po zakończeniu katechez dotyczących poszczególnych przekazów i pewnym czasie praktyki życia tymi treściami⁵⁸. *Nota* zaznacza także, że powyższe celebracje liturgiczne odpowiadają trzem charakterystycznym założeniom dla itinerarium katechumenalnego, a mianowicie, aby: włączyć przepowiadanie w kontekst celebracji liturgii słowa, formować do liturgii przez liturgię oraz poprzez odpowiednie celebracje liturgiczne pomóc ukształtować postawy chrześcijańskie⁵⁹.

3.4. Wybranie lub wezwanie do chrztu

Drugim stopniem jest wybranie lub wezwanie do chrztu. Przez obrzęd ten katechumeni zostają dopuszczeni do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego i rozpoczynają bezpośrednie przygotowanie do ich cele-

⁵⁵ Por. tamże, 325.

⁵⁶ Por. tamże, 326.

⁵⁷ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 40.

⁵⁸ Por. OCWD, 312. Numer ten odsyła także do OCWD, 103, 125, 181 – 192.

⁵⁹ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 41.

bracji. Jak sugerują autorzy *Noty*, powinni być do niego dopuszczeni te osoby z katechumenów, którzy odznaczają się żywym zmysłem wiary i miłości oraz, proporcjonalnym do ich wieku, poznaniem prawd wiary chrześcijańskiej. Z tego względu wymaga się, aby katecheci, rodzice, chrzestni, osoby towarzyszące, czyli wszyscy, którzy byli odpowiedzialni za formację katechumenów wyrazili swą opinię co do ich zdatności i przygotowania.

W kwestii terminu obrzędu wybrania, *Nota* poleca, aby sprawować go na początku ostatniego przewidywanego okresu Wielkiego Postu lub na początku ostatniego przewidywanego roku katechezy katechumenalnej podczas liturgii mszy św. niedzielnej. Ryt obrzędu wybrania proponuje się zaczerpnąć z rytu przewidzianego dla katechumenów dorosłych dokonując w nim konieczne przystosowania⁶⁰. Należy go jednak tak zaplanować, aby po homilii dzieci zostały przedstawione zgromadzonej wspólnocie. Następnie, by odpowiedzialni za formację katechumenów wydali publicznie ocenę co do ich zdatności i przygotowania do przyjęcia sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, a oni sami, by wyrazili wolę przystąpienia do nich i wpisali swoje imiona do księgi kandydatów do chrztu. Po tych czynnościach poleca się, aby przewodniczący liturgii wezwał katechumenów po imieniu i oświadczał im, że są „wybranymi”. Obrzęd kończy modlitwa litanijna za wybranymi i ich odesłanie⁶¹.

3.5. Oczyszczenie wielkopostne

Okres oczyszczenia wielkopostnego stanowi czas bezpośredniego przygotowania do przyjęcia chrztu, bierzmowania i Eucharystii. Jest to czas, któremu rytmem nadają celebracje „przekazań” lub „oddań”, jeśli nie zostały wykonane wcześniej, oraz skrutyniów czyli obrzędów pokutnych⁶².

W odniesieniu do obrzędów pokutnych, autorzy *Noty* podkreślają ich ogromną wagę. Przede wszystkim mają one na celu uświadomić dzieciom i młodzieży katechumenom nieustającą miłość Boga do nich, nawet pomimo braku ich pozytywnej odpowiedzi na nią, a także ukazać, że to Bóg pierwszy wychodzi z inicjatywą gwarantując im przy tym wolność dania odpowiedzi. Ich zadaniem jest również pozwolić dzieciom i młodzieży zrozumieć znaczenie walki ze swymi słabościami, którą już powinni podejmować, aby uczestniczyć w zwycięstwie Chrystusa nad grzechem. Sprawowanie tych obrzędów

⁶⁰ Por. OCWD, 143 – 151.

⁶¹ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 42.

⁶² Por. OCWD, 330 – 342.

ma także przynieść katechumenom radość i pokój płynące z pewności przynależności do świata już zbawionego przez Jezusa Chrystusa. Oczekuje się natomiast, by sprawowanie tych obrzędów zaowocowało w katechumenach wolą głębszego zjednoczenia z Jezusem Chrystusem i pełniejszego uczestniczenia w życiu Kościoła oraz, stosownie do ich wieku, takimi postawami, które świadczą o nawróceniu.

Jeśli chodzi o liczbę skrutyniów, czyli obrzędów pokutnych, autorzy mówią o jednej celebracji, w czasie której prosi się Boga Ojca, aby dzieci, młodzież – katechumeni, którzy już doświadczają pokus i są świadomi własnych grzechów, zostali oczyszczeni i zachowani od wszelkiego zła oraz umocnieni na drodze życia chrześcijańskiego⁶³. Namaszcza się ich wówczas na piersi lub na dwóch dłoniach olejem katechumenów⁶⁴. Natomiast dzieci i młodzież już ochrzczona, a przygotowująca się wraz z katechumenami do sakramentów bierzmowania i Eucharystii, może w czasie tego obrzędu po raz pierwszy przystąpić do sakramentu pokuty⁶⁵. *Nota* dopuszcza również większą ilość skrutyniów, czyli obrzędów pokutnych. W takim przypadku poleca się wykorzystać, po odpowiednich przystosowaniach, ryty skrutyniów dla dorosłych.

Jak sama nazwa tego okresu wskazuje, właściwym czasem sprawowania obrzędów pokutnych jest okres Wielkiego Postu. Związane jest to z zasadą, że sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego udziela się przede wszystkim w Wigilię Paschalną. Jeśli jednak sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego nie byłyby udzielane w czasie uroczystości paschalnych, skrutynia można sprawować w innym, bardziej dogodnym czasie⁶⁶.

Jak podkreślają autorzy *Noty*, waga obrzędów pokutnych, jak zresztą wszystkich innych celebracji liturgicznych stosowanych w czasie katechumenatu, leży także w tym, że spełniają doniosłą rolę w liturgicznej formacji dzieci i młodzieży oraz przygotowaniu ich do liturgicznego życia Kościoła. Przez sam fakt ich sprawowania, dzieci i młodzież łatwiej przyswajają sobie pewne elementy liturgii, takie jak: pozdrowienie, milczenie, wspólne uwielbienie, zwłaszcza jeżeli wyraża się we wspólnym śpiewie. Ucząc się tych

⁶³ Por. tamże, 339.

⁶⁴ Por. tamże, 340. Trzeba jednak zauważyć, że w normach zawartych w OCWD w języku polskim nie wspomina się o namaszczeniu olejem katechumenów. Mówi się jedynie o włożeniu ręki na głowę każdego katechumena po modlitwie egzorcyzmu.

⁶⁵ Por. tamże, 332.

⁶⁶ Por. tamże, 333.

gestów stosowanych w liturgii są stopniowo formowani do pełnego i świadomego w niej uczestnictwa oraz odkrywają znaczenie i wagę różnych elementów obrzędowości chrześcijańskiej⁶⁷.

3.6. Celebracja sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego

Trzeci stopień, na który składa się celebrowanie sakramentów chrztu, bierzmowania i Eucharystii⁶⁸, jest szczytem wtajemniczenia chrześcijańskiego. Autorzy *Noty* mocno akcentują, że ze względu na związek sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego z misterium paschalnym jest normą udzielanie tych sakramentów w czasie Wigilii Paschalnej lub w inną niedzielę okresu wielkanocnego⁶⁹. Przywołując normę zawartą w *Obrzędach chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, przypominają, że w celu zachowania jedności sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego i teologicznej ich kolejności: „chrztu udziela się w czasie Mszy św., podczas której neofici po raz pierwszy przyjmują Komunię św. Biskup lub kapłan, który chrzcił, udziela nowo ochrzczonym bierzmowania”⁷⁰.

Co do obrzędu *Nota* poleca, aby przed wyrzeczeniem się szatana i wyznaniem wiary przez dzieci i młodzież katechumenów, celebrans, stosownie do okoliczności, zaprosił do wyznania wiary rodziców, chrzestnych a także wszystkich obecnych, słowami Symbolu Apostolskiego lub nicejsko – konstantynopolitańskiego⁷¹. Poleca się także, aby podczas obrzędu katechumenowi towarzyszył chrzestny (lub chrzestna), reprezentujący Kościół pełniący zadanie matki, którego (którą) dziecko samo sobie powinno wybrać za aprobatą kapłana⁷².

W kwestii wyznaczenia daty sprawowania sakramentów, autorzy *Noty* sugerują ustalać ją w oparciu o następujące kryteria. Pierwszym z nich jest nabycie przez dziecko umiejętności prowadzenia życia chrześcijańskiego dostosowanego do swego wieku. Następnym kryterium jest stopień realizacji programu katechetycznego. Autorzy *Noty* podkreślają, że powinien on być zrealizowany w całości i w spokojnej atmosferze. Z tego względu, dla zagwarantowania harmonijnego i uporządkowanego przebiegu jego realizacji,

⁶⁷ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 43 – 45.

⁶⁸ Por. OCWD 343 – 368.

⁶⁹ Por. tamże, 343.

⁷⁰ Tamże, 344.

⁷¹ Por. tamże, 351.

⁷² Por. tamże, 346.

należy wystrzegać się wyznaczania z góry, już na samym początku, jakiegokolwiek daty. Innym kryterium, które należy wziąć pod uwagę przy wyborze daty, jest możliwość zgromadzenia razem katechumenów i ich rówieśników już ochrzczonych, aby w czasie jednej uroczystości udzielać pierwszym wszystkich sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, a drugim sakramentów bierzmowania i Eucharystii⁷³. Ostatnim zaś kryterium jest konieczność zarezerwowania odpowiedniego czasu po przyjęciu sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego na okres mistagogii, w którym neofici mają doświadczyć życia sakramentalnego Kościoła. Dlatego też kategorycznie odradza się sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego na zakończenie roku szkolnego⁷⁴.

3.7. Okres mistagogii

Na wstępie autorzy *Noty* mocno akcentują, że udzieleniem sakramentów chrztu, bierzmowania i Eucharystii nie kończy się itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego. Zaczyna się wówczas okres mistagogii, który ma pozwolić neofitom, stosownie do możliwości ich wieku, odkryć miejsce sakramentów w ich życiu i wzrastać w coraz większej wierności Chrystusowi, dzięki łasce sprawowanych sakramentów. Sprawowanym sakramentom powinna towarzyszyć także medytacja nad słowami Ewangelii, katecheza i praktyka miłości braterskiej. Zakłada się, że wszystkie te elementy zaowocują w neofitach pogłębieniem wiary, umocnieniem praktyki życia chrześcijańskiego i zbudowaniem ścisłych relacji z innymi członkami wspólnoty⁷⁵. Ponadto, jak dodają autorzy *Noty*, w okresie mistagogii neofici kontynuują formację pokutną i przygotowują się do wspólnotowego sprawowania sakramentu pokuty.

Mistagogia, według wskazań zawartych w *Nocie*, powinna trwać przez cały okres wielkanocny i przez cały następny rok, aby, jeśli będzie to możliwe, zakończyć się uroczystym obchodem rocznicy chrztu. Na czas mistagogii można także przewidzieć obrzędy „przekazania” dnia pańskiego lub niedzieli (w oktawę Paschy lub osiem dni po chrzcie) oraz Credo nicejsko – konstantynopolińskiego (systematycznej syntezy wiary) wraz z katechizmem, który powinien być przewodnikiem na późniejsze lata formacji chrześcijańskiej.

⁷³ Por. tamże, 310.

⁷⁴ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 46 – 47.

⁷⁵ Por. OCWD, 369.

Według sugestii *Noty*, w tym czasie neofitom powinna towarzyszyć wspólnota, konkretnie grupa, w łonie której przygotowywali się do przyjęcia sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Autorzy *Noty* sugerują, aby ta wspólnota razem z neofitami uczestniczyła w niedzielnej Eucharystii i kontynuowała wraz z nimi formację chrześcijańską w wieku młodzieńczym a nawet w swej młodości.

Na koniec autorzy *Noty* jeszcze raz podkreślają, że kalendarz stopni, czyli etapów wtajemniczenia chrześcijańskiego nie może być ustalony *a priori*. Każdy termin powinien rzeczywiście odpowiadać postępowi w wierze pojedynczego dziecka i całej grupy katechumenalnej. Zależy on zaś przede wszystkim od działania łaski Bożej, ale także od wolnej odpowiedzi dzieci, od ich wejścia w życie wspólnotowe oraz od stopnia realizacji programu katechetycznego. Dlatego też podkreśla się, że zadaniem odpowiedzialnych za grupę katechumenalną jest określenie, na podstawie wyżej wymienionych kryteriów, czasu trwania poszczególnych okresów i momentu każdego stopnia – etapu⁷⁶.

ZAKOŃCZENIE

W kontekście procesów sekularyzacji, dechrystianizacji i kryzysu wiary, dotykających dzisiejsze społeczeństwa Europy i cały świat, jest niezaprzeczalną potrzebą katechumenatu, który poprzez katechezę, uczestnictwo w liturgii oraz w życiu wspólnotowym Kościoła byłby szkołą przygotowującą do życia chrześcijańskiego⁷⁷. Potrzeba ta wynika z faktu, że, z powodu wyżej wspomnianych procesów, społeczności krajów nawet od dawna chrześcijańskich tracą charakter środowiska chrześcijańskiego pomagającego wzrastać w wierze dzisiejszemu człowiekowi, tak dorosłemu, jak i znajdującemu się wieku szkolnym. Z tego też powodu Sobór Watykański II jasno opowiedział się za przywróceniem katechumenatu⁷⁸.

W kontekście wymogu katechumenatu dla dzieci i młodzieży w wieku szkolnym warto także przypomnieć polecenie Instrukcji Kongregacji Nauki

⁷⁶ Por. Conferenza Episcopale Italiana, *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione cristiana dei fanciulli e dei ragazzi*, dz. cyt., 48 – 50.

⁷⁷ Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Direktorium Catechisticum Generale* (11.04.1971), 130, w: *AAS* 64 (1972), 97 – 176. Tłumaczenie polskie – *Ogólna instrukcja katechetyczna*, w: „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 47 (1973), 49 – 125.

⁷⁸ Por. Sobór Watykański II, Konst. *Sacrosanctum Concilium*, 64.

Wiary *Pastoralis actio* z 20 października 1980 r.⁷⁹, dotyczące sytuacji, kiedy o chrzest dziecka proszą rodzice o słabej wierze, rzadko praktykujący lub nie będący chrześcijanami. Jeśli nie ma pewności, że dzieci te otrzymają chrześcijańskie wychowanie z rąk chrzestnych i wspólnoty⁸⁰, Instrukcja postanawia, aby nie udzielać im chrztu, lecz zaproponować zapisanie do katechumenatu, który rozpocznie się w chwili uczęszczania do szkoły⁸¹.

Potrzeba katechumenatu jest także odczuwana przez przedstawicieli Episkopatu Kościoła w Polsce. W odniesieniu do naszych hierarchów szczególnie zasługi w dziedzinie wprowadzania katechumenatu posiada bp Wacław Świerżawski, emerytowany biskup sandomierski. Obecnie aktywny na tym polu jest także bp Zbigniew Kiernikowski⁸², biskup siedlecki. Brakuje jednak wciąż ujednolicających praktykę katechumenatu w Polsce norm Konferencji Episkopatu Polski.

Ten brak może w pewnym stopniu uzupełniać omawiana *Nota* Konferencji Episkopatu Włoch. Jest ona drugim z kolei dokumentem tej konferencji poruszającym problem katechumenatu dzieci i młodzieży w wieku szkolnym. Nie jest to gotowy rytuał, czy też dyrektorium katechetyczne zawierające treści katechez na poszczególne okresy i etapy katechumenatu. To zadanie *Nota* stawia przed Diecezjalnym Centrum Katechumenalnym, którego powołanie poleca w każdej diecezji, z racji tego, że treści poszczególnych rytów i katechez należy dostosować do potrzeb i kondycji konkretnej grupy katechumenalnej. Treść jej stanowią natomiast normy i wskazania duszpasterskie porządkujące proces wtajemniczenia chrześcijańskiego dzieci i młodzieży. Trzeba przyznać, że kreślą one jasny obraz procesu wtajemniczenia chrześcijańskiego, klarownie opisując sposób realizacji poszczególnych okresów i stopni katechumenatu. Dokładnie określają warunki, jakie są konieczne

⁷⁹ Kongregacja ds. Nauki Wiary, Instrukcja *Pastoralis actio* (20.10.1980), w: *AAS* 72 (1980), 1137 – 1156. Tekst w języku polskim w: I. Chłopkowska, W. Kazimieruk (red.), *Chrzest w życiu i misji Kościoła*, dz. cyt., 179 – 198.

⁸⁰ Por. Cz. Krakowiak, *Katechumenat chrzcielny dorosłych w Kościele posoborowym*, Lublin 2003, 193.

⁸¹ „[...] adscriptio parvuli alicui catechumenatui, tempore scholarum frequentando”. Kongregacja ds. Nauki Wiary, Instrukcja *Pastoralis actio*, dz. cyt., 30.

⁸² Z inicjatywy bp. Zbigniewa Kiernikowskiego, biskupa siedleckiego, od jesieni 2004 r. organizowane są sympozja, których ogólnym tematem jest dar wiary i nowego życia otrzymywany przez chrzest we wspólnocie Kościoła. W najbliższych latach tematem tych sympozjów będzie „Chrzest w życiu i misji Kościoła”. Por. I. Chłopkowska, W. Kazimieruk (red.), *Chrzest w życiu i misji Kościoła*, dz. cyt., 5.

do jego realizacji oraz zadania poszczególnych osób w nim uczestniczących. Nie pozostawiają także wątpliwości, jakie jego elementy są nieodzowne, by itinerarium wtajemniczenia chrześcijańskiego niosło w sobie doświadczenie całości życia chrześcijańskiego. W tym momencie należy zauważyć pewien brak *Noty*. Zauważa ona, że elementem istotnym każdego itinerarium katechumenalnego jest również włączenie katechumena do wspólnoty chrześcijańskiej. Jest rzeczywiście istotnym dla późniejszego życia chrześcijańskiego katechumena, aby został on włączonym do konkretnej wspólnoty, gdzie ludzie się znają, wspomagają i szukają, gdy kogoś zaczyna brakować. Niestety *Nota* pozostawia ten problem bez szerszego omówienia. Jediną wskazówką na ten temat jest sugestia uczyniona przy okazji opisu okresu mistagogii, aby grupa rówieśników, która wraz z dziećmi i młodzieżą katechumenami stanowiła grupę katechumenalną, stała się grupą formacyjną w ich późniejszych latach szkolnych, a następnie w ich młodości.

Sommario

L'articolo è una presentazione di una parte del documento della Conferenza Episcopale Italiana sul catecumenato dei fanciulli e dei ragazzi intitolato *L'iniziazione cristiana, Orientamenti per l'iniziazione dei fanciulli e dei ragazzi dai 7 ai 14 anni*. Si tratta della parte che contiene le norme e le indicazioni da osservare nella Chiesa italiana in caso dell'attuazione dell'itinerario d'iniziazione cristiana con i fanciulli ed i ragazzi. Tale presentazione sembra essere opportuna soprattutto perché la Conferenza Episcopale Polacca non ha preparato tali norme ed indicazioni.

Nel primo capitolo si presenta tutti gli argomenti che si potrebbero chiamare preliminari e dei quali osservanza aiuta nella fruttuosa attuazione dell'itinerario d'iniziazione cristiana. Il capitolo secondo parla degli elementi che concorrono all'iniziazione perché sia un tirocinio di vita cristiana, cioè dell'annuncio della Parola, dell'esercizio della vita cristiana, della celebrazione liturgica e dell'inserimento nella comunità cristiana. L'ultimo capitolo invece descrive i tempi e le tappe dell'itinerario dell'iniziazione cristiana tenendo conto di un proposto adattamento del *Rito per l'iniziazione cristiana degli adulti* alle esigenze dei fanciulli e dei ragazzi.